

JOSIP VUGA, SLOVENSKI ZNANSTVENIK V ČESKIH BUDĚJOVICAH¹

Irena Gantar Godina

COBISS 1.01

Vse od konca 18. stoletja in še bolj od srede 19. stoletja je imela Češka med Slovenci velik ugled, največji med slovanskimi in neslovanskimi deželami znotraj Avstrije. Češki znanstveniki, kulturniki, umetniki pa tudi politiki so imeli na Slovence velik, če že ne največji vpliv. Naj samo omenim literate in jezikoslovce kot so bili Jan Kollár², Josef Dobrovski, Karl Jungmann, Pavel J. Šafarik, František L. Čelakovski, med politiki František Palacký³, Ladislav Rieger⁴, kasneje pa T.G.Masaryk⁵, Karel Kramář⁶ in Vaclav Klofač.⁷

Slovenski izobraženci, kulturniki in politiki so svoje simpatije dokazovali tudi s sodelovanjem na vseh pomembnejših vseslovanskih prireditvah: n.pr. že leta 1848 na

¹ Pričujoči zapis o Josipu Vuga ni popoln in ga bo potrebno dopolniti, saj predvidevam, da je ostalo še precej gradiva v Pragi ali v Českih Budějovicah.

² Med novjšimi zapisi o Kollárju gl. Milan Dolgan, *Ob 200-letnici Jana Kollárja - Čehoslovana, Slovana, Človeka*, Glasnik Slovenske Matice, Ljubljana 1993, str. 40-55.

³ Fran Šuklje, *Franc Palacký*, Letopis Matice Slovenske, Ljubljana 1877; Irena Gantar Godina, *František Palacký and the Slovenes*, František Palacký 1798-1998, dějiny a dnešek, Sborník z jubilejní konference, Historický Ústav AV ČR, Praha 1999, str. 413-417.

⁴ Ivan Žmavc, *Dr. František Ladislav Rieger*, Zborník znanstvenih in poučnih spisov, Slovenska Matica, Ljubljana 1903, str. 155-181; Irena Gantar Godina, *Ivan Žmavc: slovenski znanstvenik v Pragi*, Zborník Izseljenec: življenjske zgodbe Slovencev po svetu, Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana 2001, str. 77-78.

⁵ J. Orožen, *Masarykova čítanka*, Ljubljana 1930; Čapek, *Pogovori z Masarykom*, Ljubljana 1937; Irena Gantar Godina, *Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem*, Slovenska Matica 1987; ista, *T.G.Masaryk and the Slovenes*, T.G.Masaryk, Thinker and Politician, ed. Stanley B. Winters, McMillan, London 1989, ista, *Critical Views of Masaryk's 'The Czech Question' in Slovene Political Writing*, Sborník Sto let Masarykovy České Otazky, Ústav T.G. Masaryka, Praha 1997, str. 225-230.

⁶ Po letu 1918 se je med Slovenci navdušenje za Kramářevo politiko avstrijskega približevanja Rusiji zelo ohladilo, zato je tudi ob njegovi smrti maja 1937 izšel le kratek članek v Jutru. Sicer pa več o njegovi ideji novoslovanstva Vasilij Melik, *Ivan Hribar in njegovi spomini*, v Ivan Hribar, *Moji spomini II*, Slovenska Matica, Ljubljana 1983, str. 641-643; Irena Gantar Godina, *Neoslavizem in Slovenci*, ZI FF, Ljubljana 1994.

⁷ Vaclav Jaroslav Klofač (1868-1942), leta 1898 ustanovil in od tedaj vodil češko Narodno-socialno stranko, publicist, novinar. Velik zagovornik skupnega nastopa slovanskega delavstva in slovanskih časnikarjev. Urednik strankinega glasila České Slovo.

vslovanskem kongresu v Pragi⁸, medtem ko se je kongresa Slovanskih Lip⁹ koncem leta 1848 udeležil le urednik Slovenije Matej Cigale.¹⁰

Med Slovenci so močno odmevali tudi dogodki oz. prireditve, ki so se jih udeležili tudi slovenski predstavniki; na primer slovesnost ob položitvi temeljnega kamna za Narodni divadlo leta 1868 ali otvoritev češkega gledališča leta 1883¹¹, na kateri je kot predstavnik Ljubljane sodeloval Ivan Hribar. Še bolj odmevno je bilo potovanje (gledališki vlak) leta 1885 na predstavo Narodnega divadla v organizaciji revije Slovan¹² in njenega urednika Antona Trstenjaka, ter leta 1895 potovanje na narodopisno razstavo.

Stiki pa niso bili omejeni le na tovrstne velike dogodke. Ob koncu stoletja so mnogi slovenski izobraženci, predvsem mladi, sledili politiku in profesorju T.G. Masaryku, ki so v njegovih idejah videli našli veliko novega in za spreminjanje domačih razmer veliko koristnega. Na drugi strani je starejše, že uveljavljene politike in kulturnike navduševal tudi mladočeh Karel Kramár in njegova ideja neoslavizma, ki so jo razumeli predvsem kot kulturno povezovanje vseh Slovanov in približevanje Avstrije Rusiji. Po letu 1907, ko si je češka Narodno-socialna stranka zagotovila mesto v državnem zboru, so nekateri slovenski, večinoma liberalni politiki v programu te stranke našlo odgovore na probleme, ki so bili - tako kot na Češkem - sestavni del notranjih političnih in socialnih razmer tudi na Slovenskem. Po zgledu Vaclava Klofača in njegovih nacionalnih socialistov so tudi Slovenci s Franom Radešekom¹³ in Slavojem Škerljem¹⁴ na čelu ustanovili *Narodno-socialno stranko*, in leta 1911 začeli izdajati strankin list *Narodni socialist*¹⁵, ki so ga

⁸ Eno najnovejših analiz vslovanskega kongresa najdemo v monografiji, ki jo je leta 1998 napisal češki zgodovinar Zdenek Šolle »Stoleti česke politiky. O Palackeho k Masarykovu«, pogl. Revolučni rok 1848, str. 20-50; Mlada Fronta, Praha 1998.

⁹ Organizacijo oz. društvo Slovanska Lipa so v dobi priprav na vslovanski kongres leta 1848 v Pragi ustanovili češki »radikalni demokrati«, med katerimi sta po aktivnosti in radikalnosti izstopala Josef Vaclav Frič in Karel Sabina. Na prelomu 1848/49 je imela Slovanska Lipa v slovanskih deželah monarhije že 32 podružnic, tudi na Slovenskem.

¹⁰ Matej Cigale (1819-1899), je v letih od 1848-1850 izdajal prvi slovenski politični list Slovenija, se je kongresa Slovanskih Lip udeležil, toda o tem v listu Slovenija ni poročal. SBL Cigaleta kot sodelavca in simpatizerja čeških radikalcev ne omenja. (o tem kritično tudi Fran Zwitter, *Slovenski politični prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike*, ZČ, XVIII, 1964, str. 134).

¹¹ *Češko narodno gledališče v Pragi*, Slovan, št. 3, 1884

¹² Slovan. Političen in leposloven list, izhajal od 1884-1887, katerega lastnika sta bila Ivan Hribar in Ivan Tavčar, urednik Anton Trstenjak.

¹³ Fran Radešček (1886-1968), časnikar, eden ključnih organizatorjev slovenskega narodno-socialnega gibanja. Njegove ideje so popolna kopija Klofačevih. (SBL, 3. knjiga, Ljubljana 1960-1971, str. 3-4, Lukman, Uršič).

¹⁴ Slavoj Škerlj, datum rojstva ni znan, umrl 1916 v Trstu. Dejaven organizator delavstva na Tržaškem. Zaradi težav z idanjem časpisa je tiskanje 6. številke prenesel iz Ljubljane v Trst. (Življenjepis hrani Inštitut za biografiko in bibliografiko ZRC SAZU).

¹⁵ *Narodni socialist*. »Enakost naroda, enakost v narodu« (Vaclav Klofač), izhajal v Ljubljani od 1. januarja do 10. junija 1911. Odgovorni urednik Fran Radešček, od 4. številke, ko je Radešček odšel v Prago, urednik Slavoj Škerlj. Izdajatelj in lastnik je bil Kamil Černý.

Leta 1919 je *Narodni socialist* je izšel še enkrat; izdajatelj in odgovorni urednik je bil Ivan Tavčar. Izhajal je od 1. maja do 11. oktobra 1911. V Uvodniku je urednik zapisal, da so s tem listom dobile

podnaslovili s Klofačevim geslom »Enakost naroda, enakost v narodu«. Delovanje slovenskih nacionalnih socialistov lahko razumemo tudi kot – sicer dokaj zapoznel - odgovor že uveljavljenemu Krekovemu krščansko-socialnemu gibanju in »internacionalni« oz. protinarodni socialni demokraciji.

Čehi so si med Slovenci pridobili še večji ugled leta 1882, ko so si priborili svojo, češko univerzo kot sestavni del Karlove univerze v Pragi. Takrat so začeli na novo slovansko univerzo odhajati tudi Slovani iz drugih slovanskih dežel, med temi je bilo tudi veliko, če ne največ - poleg Hrvatov po 1895 - prav Slovencev. »Slovanska« univerza je postala za mnoge Slovence pojem »pripadnosti« in »zvestobe« slovanstvu in predvsem odpora proti nemštvu. Na Slovenskem so se takrat začele polemike liberalnega in katoliškega tabora o primernosti in neprimernosti odhajanja slovenskih dijakov v svobodnjaško Prago.¹⁶

Češka dežela je bila torej vse do razpada monarhije pomemben element povezovanja in sodelovanja avstrijskih Slovanov, med drugim tudi zato, ker so češke notranje razmere že zgodaj dovoljevale in tudi spodbujale mnoge slovanske, tako tudi slovenske izobrazence, da so po končanem študiju ostali na Češkem, se tam zaposlili in se uveljavili v svoji stroki. Mnogi so postali priznani znanstveniki, umetniki, kulturniki, publicisti in strokovnjaki na različnih področjih. Tudi Čehom, ne le Slovincem, so znana imena umetnikov in znanstvenikov kot so Fran Gerbic¹⁷, Franjo Tomšič¹⁸, Oton Berkopec¹⁹, Ivan Žmavc²⁰, Matija Murko²¹ in mnogi drugi.

svoje glasilo »zveze in društva narodno mislečega delavstva vseh strok in panog... Ime lista izraža načela, ki jih bo list zastopal...«.(št. 1, četrtek, 1. maja 1911).

¹⁶ Najbolj je odmevala polemika med dvema dijaškima glasilom, liberalno *Omladino* in katoliško *Zoro*. Kako velik pomen so narodni radikali pripisovali katoliškemu naprotovanju obiskovanja češke univerze dokazuje tudi VI. točka v resoluciji s 3. shoda leta 1909, ko so posebej obsodili »način agitacije slovenskega klerikalnega časopisja proti pohajanju čeških visokih šol od strani Slovencev, ker more takšna agitacija le škodovati češko-slovenskemu zblizjevanju ter sploh slovanski vzajemnosti...«.(*Omladina* 1909-1910, str.97)

¹⁷ Fran Gerbic, tudi Gerbič(1840-1917), glasbenik in skadatelj, je študiral solopetje na praškem konservatoriju, po končanem študiju tam tudi pel, prav tako v drugih operah monarhije in zunaj nje vse do 1882. Kot učitelj solopetja je deloval v Lvovu do 1886, ko se je vrnil v domovino. Tudi njegova hči Jarmila Lily Gerbic, tudi Gerbič (1877-1964) je študirala solopetje v Pragi, študij končala 1902 in po uspešni karieri operne pevke začela 1907 učiti solopetje in zborovsko petje v Pragi. V Pragi je ostala vse do 1909, ko se je na očetovo željo preselila v Ljubljano.

¹⁸ Franjo Tomšič (1848-1908 v Pragi), železniški gradbenik; ni bil le odličen strokovnjak za gradnjo železnic na Češkem, kjer je za zasluge leta 1908 dobil tudi priznanje, t. j., imenovan je bil za gradbenega svetnika deželne vlade, marveč je bil vse življenje velik rodoljub. Skupaj s Hribarjem sta leta 1878 začela z akcijo zbiranja prispevkov za gradnjo Narodnega doma. Po prihodu na Češko oz. v Prago je vneto sodeloval tudi pri spodbujanju in slovanske in slovensko-češke vzajemnosti. Kot vpliven Pražan je leta 1901 ustanovil Podporno društvo za slovenske visokošolce, bil tudi njegov predsednik, leta 1907 pa so ga proglasili za častnega člana.

¹⁹ Oton Berkopec (1906-1998 v Pragi), jezikoslovec, literarni zgodovinar, publicist in prevajalec, znanstveni sodelavec češkoslovaške akademije znanosti in umetnosti. Gl. Jaroslav Panek, *Dr. Oton Berkopec*, Novo Mesto 1976.

²⁰ Ivan Žmavc (1871-1956 v Pragi), filozof, sociolog, bibliotekar v Javni in univerzitetni knjižnici v Pragi.

Med manj znanimi ali celo prezrtimi je zagotovo Josip Vuga²², ki za razvoj slovensko-čeških odnosov ni prav nič manj pomemben kot njegovi vrstniki. Tudi on je opravil veliko delo za seznanjanje Čehov s svojo domovino in razmerami v njej. Morda je tako tudi zato, ker je skoraj vse življenje preživel in deloval v bolj ali manj obrobnih Čeških Budějovicah in ne v Pragi.

Josip Vuga, rojen 23. 2. 1887 v Košakah pri Mariboru, se je po končani osnovni šoli leta 1901 vpisal na klasično gimnazijo v Mariboru. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev je moral šolanje prekiniti in se zaposliti, zato je kot eksternist maturiral šele 1912. V gimnaziji je imel nanj nedvomno velik vpliv Ljudevit Pivko, slavofil, ki je po letu 1906 poučeval na mariborski gimnaziji, tako da se je Vuga že v gimnazijskih letih seznanil s češkim jezikom in češko kulturno zgodovino. Pivko ga je seznanil tudi z idejami o slovanski vzajemnosti, z idejami južnoslovanskega povezovanja in z idejo slovensko-češkega prijateljstva in sodelovanja. Obenem pa je imelo nanj zagotovo velik vpliv tudi delovanje takrat že zelo uveljavljene nadstrankarske struje Narodno-radikalnega dijaštva, ki ji je sledila večina slovenskih srednješolcev, študentov, podpirala pa predvsem liberalna stranka in mnogi kulturniki. O tem sicer ni neposrednih podatkov, posredno pa o tem govori ne le njegovo sodelovanje s slovenskimi študenti v okviru akademskega društva Adrija v Pragi v času študija, ki je združevalo večinoma liberalno dijaštvo oz. študente, kjer je postal celo član odbora, marveč tudi vsebina njegovih takratnih člankov. Tako kot Pivko so se tudi narodni radikali zavzemali za rešitev jugoslovanskega vprašanja, za slovansko vzajemnost, in predvsem propagirali študij na češki univerzi. Zato ne preseneča, da se je tudi Vuga odločil za študij v Pragi. V študijskem letu 1912/13 se je vpisal na filozofsko fakulteto, kjer je obiskoval predavanja iz slovanskega jezikoslovja in francoščine. Tako kot mnogim je tudi njemu vojna oz. vpoklic k vojakom preprečila nadaljevanje oz. dokončanje študija; izpite je moral v letih 1916 in 1917 opravljati v Gradcu, študij pa je lahko končal šele po vojni, leta 1920, na novoustanovljeni slovenski univerzi v Ljubljani.

Kot že omenjeno, se je Vuga v času študija v Pragi kot simpatizer narodnih radikalov gibal v liberalnem krogu slovenskih študentov; vsebina njegovih dopisov v češke liste je povsem v skladu s prepričanji narodnih radikalov. Lep primer je dopis, ki kaže njegov odnos do katoliške dejavnosti na Slovenskem. Narodni radikali so na III. shodu leta 1909 med drugim sprejeli tudi resolucijo o »boju« oz. »intezivnem protiklerikalnem delu« proti »organizaciji slovenskega klerikalnega dijaštva...«, ki »...služi edino-le interesom Rima ter zavira s tem prost razvoj slovenskega naroda«. ²³ V tem duhu je tudi Vuga nastopal proti politiki slovenskih katolikov, čeprav svojega nasprotovanja ni utemeljeval teoretično, marveč je proti klerikalizmu nastopal s konkretnimi primeri. Med drugim je imel posebej slabo mnenje o delovanju katoliških izobraževalnih društev in njihovih knjižnic, saj da v njih »gospodje kaplani in farji v njih izvajajo temeljito

²¹ Matija Murko (1861-1952 v Pragi), literarni in kulturni zgodovinar, etnolog. Od 1932-1941 predsednik praškega Slovanskega inštituta. Mdr. častni doktor praške (1908) univerze.

²² (23.2.1887 v Košakah pri Mariboru, umrl 13. julija 1952 v Všenorih (Všenory pri Pragi)).

²³ *Omladina, Glasilo Narodno-radikalnega dijaštva*, 1909-1910, str. 96

'čiščenje'. Izločajo vse, kar samo trohico spominja na 'liberalizem'...«. ²⁴ Dela slovenskih književnikov, »trenutno najlepši sadovi slovenske literature«, kot so Jurčič, Kersnik, Stritar, Tavčar in drugi, pa ne smejo med ljudi. Jezno je ugotavljal, da »jim ponujajo samo knjige, kot so Sveta Genovefa, Življenje svetnikov, morda celo Ben Hur, ipd., skratka čtivo z verskimi tendencami, mnogokrat polno čudežev in nesmiselnosti. In to poneumljanje imenujejo 'izobraževanje na verskih temeljih' ali 'verski razvoj'«. ²⁵ Podobne kritike delovanja katoliške strani najdemo v mnogih Vugovih poročilih.

V času študija je imel v okviru slovenskih akademskih ²⁶ oz. podpornih društev ²⁷ za slovenske študente tudi več predavanj. S prispevki pa je sodeloval tudi v češkem študentskem tisku, n.pr. v *Časopisu pokrokového studentstva* in v *Studentska revue*, kjer je češke študente seznanjal s slovenskimi razmerami, s slovensko literaturo in kulturnimi dogodki. Dopisoval je tudi v mladočeški list *Čas*, ki ga je urejal Jan Herben ²⁸, zlasti s prispevki o političnih in idejnih gibanjih na Slovenskem, zanimala pa ga je tudi književnost. ²⁹

Kot študent v slovenskih listih ni veliko sodeloval; deloma je prevajal prispevke oz. predavanja čeških izobražencev, za katere je menil, da bi lahko bile koristne tudi za Slovence. Med drugimi je prevedel tudi prispevek prof. Františka Čada o vzgoji doraščajoče mladine na Češkem, katerega vsebina je bila praktično identična s tovrstnimi prispevki v *Omladini* in kasneje v *Napredni Misli*. Poudarek je bil predvsem na ugotovitvi, da »ne smemo imeti mladine za svoje strankarske ali idejne namene...«, ³⁰ kar bi se moglo navezovati tudi na podobne razprave na Slovenskem, zlasti po letu 1909, ko so vodilni člani Narodno-radikalnega dijaštva prestopili v Narodno-napredno stranko. ³¹

Največ prispevkov je v letih od 1913 do 1948 objavil v listu *Slovanský Přehled* ³², kjer je imel od začetka izhajanja do 1912 stalno rubriko o Slovencih masarykovec Anton Dermota, po letu 1913 pa je njegovo mesto prevzel Josip Vuga. ³³ Vugovi prispevki so bili podobno kritični do takratnih slovenskih razmer kakor Dermotovi.

Jugoslovansko vprašanje, ki je bilo po letu 1908 zelo aktualno tudi med slovenskimi študenti in dijaki, in narodni radikali so problem obravnavali že naslednje leto na III. shodu v Ljubljani. Poudarjali so predvsem potrebo po sodelovanju z vsemi Slovani, ne le z avstrijskimi, kar je bil deloma vpliv Kramárvega novoslavizma, deloma avstrijske aneksije BiH, še bolj pa ob in po balkanskih vojnah 1912 in 1913. Tudi Vuga se je, kot

²⁴ Jos. Vuga, *Ze Slovinska. Slovanský Přehled*, roč XVI, V Praze 1914, str.261

²⁵ Ibid

²⁶ Ilirija od 1902-1912, Adrija (1906-1912), Klub slovenskih tehnikov (1905-1910)

²⁷ gl. op 18)

²⁸ Jan Herben (1857-1936), češki novinar in pisatelj, ki je od 1886 do 1915 izdajal list *Čas*. Štirinajst dnevnik je urejala skupina mlajših novinarjev, ki so občudovali Masaryka in zastopali njegove politično usmeritev.

²⁹ J.Vuga, *Avgust Strindberg*, INK (Ilustrovani narodni koledar), Maribor 1913, str. 73-76

³⁰ Fr. Čada, *O vzgoji doraščajoče mladine*, *Napredna Misel*, let. I, 1912. zv. 6, str. 263-277.

³¹ Irena Gantar Godina, *Narodno-radikalno dijaštvo*, *ZČ*, 1982, št. 3, str.

³² *Slovanský Přehled*, izhaja od 1898 dalje, prvi urednik je bil Adolf Černý, ki je list urejal do 1914.

³³ *Ze Slovinska*

mnogi slovenski politiki, publicisti in kulturniki vključil v razprave o jugoslovanskem vprašanju in preureditvi monarhije. V času študija je o možnostih skupnega nastopa avstrijskih južnih Slovanov pisal predvsem v *Slovanský Prehled*, in v tem duhu komentiral tudi polemiko med revijo *Veda*³⁴ in revijo *Napredna Misel*, oz. poročal o sporu med Rostoharjem in Vošnjakom, o anketi v reviji *Veda* ter polemiziral z idejami in delovanjem Preporodovcev. Ob spremljanju ostre polemike o neoilirizmu med časopisoma *Veda* in *Napredna Misel*, katerih urednika sta bila Bogumil Vošnjak oz. Mihajlo Rostohar³⁵, je Vuga obžaloval predvsem to, da so konflikti preseglji časopisne okvire na domačih tleh, da so prerasli v osebne diskvalifikacije in so njih poročali tudi v češkem tisku. Polemika naj bi, je menil Vuga, prisilila izdajateljce Vede, da so sprožili idejo o organizaciji ankete, da bi morda skozi odgovore uglednih znanstvenikov in kulturnikov morda le našli nek trden argument ali, kot se je izrazil Vuga, »pravi *raison d'être*« novoilirskega gibanja. Ankete v *Vedi* ni komentiral le kot vprašanje stapljanja slovenskega jezika s hrvaškim oz. kot možnost oživitve ilirske ideje, marveč tudi s stališča takrat že uveljavljene jugoslovanske ideje.³⁶ Zapisal je, da je jugoslovanska misel oz. misel o povezovanju Slovencev z drugimi južnimi Slovani med Slovenci živa že od časa ki so prerasli v osebne diskvalifikacije Trubarja, da se je nadaljevala preko »kranjskega zgodovinopisca Valvasorja«³⁷, pesnika Valentina Vodnika, pa vse do neuspelega poskusa ilirskega gibanja Stanka Vraza. Južnoslovansko idejo sta v 70. letih 19. stoletja oživila dr. Razlog in dr. Ferdo Kočever, in nazadnje, z idejo neoilirizma, dr. Fran Ilesič. Med Slovenci, piše Vuga, je ta misel že pred prvo balkansko vojno »tlela pod pepelom realne nujnosti, predvsem iz vzgojnih in obrambnih razlogov, saj je zahtevala negovanje in skrb za domačo govorico...«, potem pa so vojaške zmage »kot silen vihar ponovno zantile mogočen plamen...«. Ideji torej niso škodile že znane slabosti, npr. malodušnost, kakor so trdili njeni nasprotniki, marveč se je zgodilo ravno nasprotno, zavest o nujnosti skupnega nastopa se je še okrepila.³⁸ Zato je češkim bralcem predstavil celoten seznam anketnih vprašanj, prikazal različna mnenja mnogih sodelujočih v anketi, in posebej navedel razumevanje slovenstva in jugoslovanstva Mihajla Rostoharja³⁹ in Ivana Cankarja⁴⁰. V zaključku je zapisal tudi svoje, dokaj dvomno razumevanje jezikovnega

³⁴ Znanstvena revija *Veda*, ki je izhajala od 1911-1915, je leta 1913 objavila anketo o jezikovnem približevanju južnih Slovanov. V anketi je sodelovalo 32 Slovencev, Hrvatov in Srbov.

³⁵ V nasprotju z večino slovenskih privrzcencev južnoslovanskega zbliževanja in povezovanja, je Rostohar nasprotoval kulturni zedinitvi južnih Slovanov, zavzemal pa se je za politično enotnost, ker bi s tem lažje ohranili svojo narodno individualnost.

³⁶ Jos. Vuga, *Tak zv. novoilirske hnuti u Slovincu*, *Slovanský Prehled*, Ročnik XVI, Leden-brezen, V Praze 1914, str. 234-242.

³⁷ Pri tem se je gotovo naslanjal na članek, ki ga je v Letopisu Matice Slovenske leta 1877 objavil Peter pl. Radics: *Valvazor z ozirom na Slovanstvo*, str. 251-323.

³⁸ Nav. d., str. 234

³⁹ M. Rostohar, *Z resnico na dan*, *Napredna Misel*, 1913;

⁴⁰ Vuga je imel v mislih javno Cankarjevo predavanje *Slovenci in Jugoslovani*, ki ga je organizirala social-demokratska »Splošna delavska zveza Vzajemnost« 12. aprila leta 1913 v Ljubljani. V celoti objavljeno v: Zarja, 1913, str. 557-559; Demokracija, 1918; *Očiščenje in pomlajenje*, Naprej 1918, str. 96-97; Izbrana dela, Vol. X, DZS, Ljubljana 1959.

zbliževanja z južnimi Slovani. Namreč, poudaril je, da bi morala biti sama jugoslovanska (srbohrvaška) kultura bolj aktivna, torej toliko, »da bi dosegla tisto raven/stopnjo, ki ji glede na pomen/pomembnost pripada; takrat bodo morali tudi tisti jugoslovanski znanstveniki, ki zdaj pišejo svoja dela največ v nemškem jeziku in tako bogatijo tujo kulturo, dati prednost srbohrvaškemu jeziku.«⁴¹

Več razumevanja je imel za hrvaško študentsko mladino, ki je v Zagrebu izdajala časopis *Nova Nada*⁴², čeprav bi iz njegovega pisanja lahko sklepali, da je imel v mislih glasilo *Novo Doba*, ki so jo v Pragi izdajali hrvaški, srbski in slovenski študenti.⁴³ Toda tako zagrebški kot praški krog študentske mladine se je zavzemal za združitev avstrijskih Slovanov v posebno enoto, zato je Vuga v njihovem delovanju videl »naravno« nadaljevanje navdušenja in razmišljanj o jugoslovanskem vprašanju.

Manj dobrega in smiselnega je videl v preporodovskem gibanju, ki je »imel na svoji zastavi zapisano geslo ne le za politično zedinitev, marveč tudi asimilacijo Slovencev s Srbohrvati...«. Podobno kot mnogi Slovenci je menil, da so bile »predstave te mladine o tem, kako naj se uresničujejo njihova hotenja, nezrele in gotovo zelo zmedene.«⁴⁴ Njegova zadržanost do Preporodovcev je bila zelo podobna, čeprav manj naklonjena kot je bila naklonjenost socialdemokrata Henrika Tuma.⁴⁵ Vuga pa tudi Preporodovcem ni nasprotoval tako ostro kot na primer prvi slovenski docent na praški univerzi, Mihajlo Rostohar.⁴⁶

Glede na to, da je bilo vprašanje jugoslovanstva oz. združevanja južnoslovanskih narodov eno po končanih balkanskih vojnah oz. tik pred izbruhom velike vojne v ospredju tudi med Slovenci, si je Vuga zadal nalogo predstaviti zgodovino južnoslovanskih narodov v poljudnejši obliki. V daljšem geografsko-zgodovinskem orisu »Balkan in Jugoslovani«⁴⁷ je podal kratko zgodovino južnoslovanskih narodov, med katere je prištel, poleg Slovencev, Hrvatov in Srbov tudi Bolgare in Makedonce. Tako kot tedaj mnogi zgodovinarji in etnologi si je tudi Vuga zlasti o slednjih zastavljal veliko vprašanj, med drugimi predvsem to, kam naj bi »Macedonce« sploh prištevali. Sam je bil skeptičen do trditev nekaterih znanstvenikov, ki so Makedonce proglašali za poseben narod; sam jih je opredelil kot »p r e h o d n i č l e n o d srbskega k bolgarskemu«, zlasti »glede na jezik in druge narodopisne znake...(saj) macedonski jezik ni niti čisto srbski niti čisto bolgarski, temveč stoji nekako v sredi med obema...«. Priznavanju pa je

⁴¹ Jos. Vuga, T. zv. novoillyrske hnuti u Slovincu, *Slovansky Prehled* 1914, str. 242.

⁴² O Novonadaših je obširno analizo objavila (ne le) praška študentka Zofka Kvedrova: »Novo-Nadaši«, *Veda* 1913, let. III, št. 3, str. 279-285.

⁴³ Slovenski in hrvaški študentje so v Pragi izdajali glasilo *Novo Doba*, list sjedinjene hrvatske, srpske in slovenačke omladine za politička, socijalna I književna pitanja, ki je bil nadaljevanje glasila hrvaških študentov v Pragi »Hrvatska Misao«, ki izhajala od 1896 do 1898.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ V članku *Preporod v Naših zapiskih* leta 1913 je Tuma s simpatijami pozdravil »prvo revolucionarno gibanje slovenske mladine«, in obenem odklanjal njen »nezdravi radikalni nacionalizem«.

⁴⁶ Rostohar je v gibanju Preporodovcev videl »prežalosten simptom dekadence med slovensko mladino...Vzroke nam je iskati deloma v naših podivjanih političnih razmerah...deloma pa v jugoslovanski agitaciji, ki zasleduje imperialistične tendence...« (*Napredna Misel*, let. I, 1912, zv. 4, str. 198-190).

⁴⁷ Jos. Vuga, *Balkan in Jugoslovani*, *Mariborski slovenski koledar*, 1914, Let. II, str. 33-40.

nasprotoval tudi zato, ker ne kažejo »nikakih tako odločujočih posebnosti, ki bi upravičevale mnenje, da tvorijo samostojen narod. Macedonija (Makedonija) je sploh le zemljepisni pojem, ki nima niti točno določenih mej.«⁴⁸ Med odločujoče pomisleke je prištel tudi dejstvo, da je tudi samemu »Macedoslovanu« bolj ali manj vseeno »...ali pripada k Srbiji ali Bolgariji, želi si samo, da bi nastale že enkrat urejene razmere...«.⁴⁹

Razpravi o Makedoncih je dodal tudi oris položaja Srbov in Hrvatov znotraj monarhije, pa oris socialnih in nacionalnih razmer v kraljevini Srbiji in v Bolgariji, problem Albancev ter nakazal kulturne, gospodarske in jezikovne razlike med južnoslovanskimi narodi. Posebej je omenil problem nepismenosti, ki da ni samo problem izvenavstrijskih narodov, marveč tudi problem Avstrije oz. Dalmacije, kjer naj bi bilo še vedno okrog 70% nepismenega prebivalstva.

Celoten članek si je torej Vuga zamislil predvsem kot seznanitev Slovencev s slovanskimi narodi na Balkanu, ki naj bi ponovno enotni, predvsem Srbi in Bolgari, prispevali k odločilnemu vplivu Slovanov na Balkanu.

Manjšinsko vprašanje oz. problem razmer Slovencev na Koroškem, v Trstu in Goriškem je bilo eno osrednjih vprašanj obeh takratnih političnih taborov. Tudi liberalno dijaštvo in študenti so obravnavali o manjšinsko vprašanje zelo resno in narodno-obrambno delo tudi izvajali. Narodno-radikalno dijaštvo je o manjšinskem vprašanju⁵⁰ oz. o tamkajšnjih razmerah sprejelo tudi nekaj resolucij; izvajali so tudi ankete in popise na Koroškem⁵¹, razpravljali o razmerah v Trstu in na Goriškem. Tako je tudi Vuga, čeprav manj kot po letu 1918, že pred razpadom monarhije Čehe seznanjal z razmerami na Koroškem, Goriškem in v Trstu, poročal pa je tudi o Slovencih, ki so živeli na »nemškem otoku« - na Kočevskem.

Po vojni, ko je velik del slovenskega ozemlja pripadel Italiji, se je v celoti posvetil obravnavam slovenske manjšine v Italiji in na Koroškem. Z razmerami med slovensko manjšino v Italiji in na Koroškem je Čehe seznanjal tudi v drugih čeških listih, npr. *Národní listy* in *Jihočeske listýy*, v 30. letih v reviji *Československa-jyhoslovenska liga*. Seveda je poleg manjšinskih vprašanj vključeval tudi razprave o kulturnih, političnih in gospodarskih vprašanjih in predvsem o idejnih gibanjih na Slovenskem.

Ni znano, kaj ga je vodilo v Trst, znano je le, da je od aprila 1917 do julija 1918 že učil na slovenski trgovski šoli v Trstu. Svojega zanimanja za Češko in češki jezik ni opustil, še več, svoje znanje češčine je v Trstu še izpopolnil. Tako je lahko svoje znanje leta 1918 preliv v učbenik češkega jezika, ki je, kot je opozoril v Predgovoru, temeljil predvsem na poudarkih različnosti obeh jezikov: »Ta slovnica je torej – d i f e r e n c i a l n a, tj. ozira se predvsem na r a z l i k e češkega in slovenskega jezika.«⁵² Prepričan je

⁴⁸ Nav. d., str. 84

⁴⁹ Jos. Vuga, *Balkan in Jugoslovani*, Mariborski slovenski koledar za leto 1914, letnik II, str. 33-34

⁵⁰ Tudi o tem vprašanju so Narodni radikali sprejeli resolucijo na III. shodu leta 1909: »1. vidi v narodno-obrambno delu bistveni predpogoj za kulturno in gospodarsko osamosvojitve slovenskega naroda...« (str. 96).

⁵¹ O tem je, med drugimi, razpravljal tudi Janko Mačkovšek v *Omladini*.

⁵² Jožef Vuga, *Predgovor, Kratka slovnica češkega jezika za Slovence/Stručna mlunvice jazyka českeho pro Slovince*, Trst/Pribram 1918.

bil, da knjižica zadostuje vsakomur, ki bi si želel naučiti češko vsaj pasivno. Vuga je imel namen slovnici dodati tudi kratko čitanko, toda »zaradi pomanjkanja papirja« se je moral omejiti le na »najpotrebnejše slovniške vaje in razgovore.«⁵³ Pri pisanju slovnice mu je pomagala njegova bodoča žena, Čehinja, Hedvika Holy.

Jeseni leta 1918 sta Vuga in njegova žena, tako kot mnogi Slovenci, Trst zapustila in se preselila v na Češko, v Česke Budějovice. Kot dober poznavalec Češke in češkega jezika je kmalu dobil možnost zaposlitve na tamkajšnji trgovski akademiji. Zaposlil se je kot predavatelj italijanščine, francoščine in nemščine, kmalu pa je začel poučevati tudi slovenski in hrvaški oz. srbski jezik, ki ga je dosledno imenoval »srbohrvaščina«.

V Čeških Budějovicah Vuga ni bil dejaven le kot profesor oz. predavatelj, marveč se je lahko posvetil tudi drugim pomembnim vprašanjem. Njegova želja, zedinitev južnih Slovanov, se je z novonastalo državo izpolnila, saj je lahko po letu 1918 svoje »jugoslovanstvo« še aktivneje nadaljeval oz. začel deloval tudi kot propagator in simpatizer nove jugoslovanske države.

Z nastankom novih držav, Češkoslovaške in Jugoslavije, se je Vuga povsem posvetil aktivnejšemu utrjevanju zdaj češkoslovaško-jugoslovanske vzajemnosti, hkrati s tem pa tudi za tesnejše sodelovanje Slovencev in Čehov. V Čeških Budějovicah je kmalu začel izdajati list Jihoslovanske kolo, ki so ga tiskali v »srbskohrvaškem« jeziku in ga širili po vsej Jugoslaviji. Kot glavni urednik je vseskozi poudarjal in spodbujal nujnost čim tesnejšega povezovanja Slovencev in drugih narodov Jugoslavije s Čehi, zgodovinsko upravičenost takega sodelovanja pa je dokazoval tudi s prispevki, ki so govorili o tovrstnih stikih že v davni preteklosti.⁵⁴

Vuga je bil tudi zelo dejaven v društvu Československa-jugoslovanska liga⁵⁵, ustanovljena leta 1921 v Pragi, ki se je razvila iz Jugoslovanske komisije in Češkega odbora, iz organizacij, ki sta po 1918, po nastanku novih držav, skrbeli za jugoslovansko-češkoslovaško politično, gospodarsko in kulturno sodelovanje. Češkoslovaška-jugoslovanska komisije je kmalu imela podružnice tudi v drugih čeških mestih, v Brnu, Čeških Budějovicah, Beneševu, na Slovaškem v Bratislavi in drugih čeških in slovaških mestih. Med glavnimi organizatorji podružnice v Čeških Budějovicah je bil prav Josip Vuga. Bil je tudi njen večletni predsednik in tajnik, in kot pričajo redki zapisi, je z veliko vnemo organiziral razna predavanja in prireditve, s katerimi je Čehi seznanjal z razmerami v Sloveniji in Jugoslaviji.

Kot že omenjeno, je po letu 1918 v svoje razprave vključil še eno vprašanje, ki je po zarisu novih meja za Slovence postalo še bolj pomembno, tj., problem slovenske manjšine v Italiji in Avstriji. Njegovo permanentno opozarjanje oz. seznanjanje Čehov s problemi slovenske manjšine v Italiji in v Avstriji je temeljilo na zelo dobrem poznavanju razmer, zlasti na Tržaškem. Zavedal se je, da mora češko kulturno javnost temeljito

⁵³ Ibid

⁵⁴ Josip Vuga, Kulturni stiki med severnimi in južnimi Slovani v srednjem veku, *Jadranski koledar* 1936.

⁵⁵ R. W. Seton-Watson, *Documents/Dokumenty 1906-1951*, Vol. I, Ustav T. G. Masaryka - Matica Slovenska, str. 232

seznanjati s to problematiko že zato, ker je bilo znano, da tedanja češka politika za slovenske probleme ni imela posebnega razumevanja. O tem se je lahko prepričal že leta 1918, ko so se določale zahodne in severne meje tedaj novonastale Države SHS. Ravnanje Čehov na mirovni konferenci glede slovenskih meja je bilo pričakovano, zlasti glede na tesno sodelovanje T. G. Masaryka in takrat pomembnega politika Setona-Watsona⁵⁶, ki sta dajala prednost Italijanom in njihovim interesom na vzhodni meji, oz. predvidela, da jim pripadajo Trst, Reka in albanska Valona (Vlore). Slovenska delegacija, ki je leta 1918 obiskala vodilnega pri pogajanjih z zahodnimi zavezniki, T. G. Masaryka, s svojimi utemeljitvami ni uspela, dobila je le napotek, naj se bolj zavzemajo za Dalmacijo. S tem in z naklonjenostjo Hrvatom in Srbom oz. novi državi Jugoslaviji, so Čehi oz. češki politiki, npr. Masaryk⁵⁷ in Kramár, razočarali tudi njune najbolj vnete slovenske privrženice, npr. Josipa Ferfoljo, ki so pričakovali razumevanje in podporo Slovincem. Znani so tudi kritični zapisi v slovenskem dnevem časopisju, kjer so Slovenci razočarano ugotavljali, da so Čehi bolj naklonjeni Italijanom kot svojim »zvestim bratom« Slovincem.⁵⁸

Glede na to, da se je položaj Slovencev po rapalski pogodbi letu 1920, in posebej po nastopu fašizma leta 1922, izjemno poslabšal; veliko se jih je izselilo v Slovenijo, zlasti v njen vzhodni del, zato je Vuga tem vprašanjem ponovno posvetil veliko pozornosti. V svojih člankih, ki so bili namenjeni češkemu bralcem, je opozarjal na poitalijančevanje, na nasilno spreminjanje imen, na odvzeme zemlje, na preganjanje drugače mislečih, ipd. Obenem je apeliral tudi na jugoslovansko politiko, naj zavzame drugačno držo do Italije.

Leta 1937 je Vuga dopolnil 50 let. Ob jubileju je tako na Slovenskem kot na Češkem izšlo nekaj priložnostnih zapisov oz. čestitk. V Jutru⁵⁹ so na kratko zapisali, da praznuje »zaslužni delavec na polju češkoslovaške-jugoslovanske vzajemnosti« in poudarili, da profesor Vuga objavlja predvsem članke in zapiske o položaju Slovencev v Italiji in Avstriji.

Temeljiteje je Vugovo dejavnost orisal češki študent prava Jan Beran. Vugo, ki da je dopolnil 50 let, je označil kot »znanega delavca na polju češkoslovaške-jugoslovanske vzajemnosti«; poudaril je njegova prizadevanja za boljše češkoslovaško-jugoslovansko sodelovanje, in posebej pohvalno pisal o Vugovem vsestranskem delu med Čehi v Českih Budějovicah. Velik pomen je videl v tem, da se Vuga ni omejil le na predavanja oz. na

⁵⁶ Svoje mnenje o takratnem času je Masaryk pojasnil v delu »Svetovna revolucija« (Ljubljana 1937), kjer med drugim ugotavlja: Pogoji londonskega pakta mi niso ugajali...«, toda »Italija je imela svojo iredento in naravno je bilo, da je reklamirala svoje manjšine in da se je sklicevala na zgodovinsko pravo. To zrelišče je spočetka naletelo na nerazumevanje; med Hrvati in Slovenci so me nekateri imeli za prevelikega italofila in srbofila...« (str. 231)

⁵⁷ Tako v Slovincu kot v Slovenskem Narodu so poudarjali, da s tem, ko sodeluje z Italijani, češka politika deluje v nasprotju z mnenjem češkega naroda, katerega simpatije so na strani Slovencev. (Slovenec, 30. marca 1919, Slovenski Narod, 24. februar 1919)

⁵⁸ Petdesetletnica prof. J. Vuge, *Jutro*, šte. 127, 4. 6. 1937.

⁵⁹ Jan Beran, Prof. Josef Vuga, padesatnikom, *Československa-jyhoslovanska revue*, Ročnik VII, leden-prosinec 1937.

poučevanje »srbohrvaškega« jezika, marveč je predaval tudi zgodovino, literarno zgodovino, in več jezikov.⁶⁰

Svojo 50-letnico je praznoval v krogu kolegov z akademije, ki so mu pripravili sprejem z zakusko in mu predali posebno priznanje za njegovo dolgoletno delo.

Ob nemški zasedbi Češke sta se Jožef Vuga in njegova žena odločila ostati v Čeških Budějovicah, toda že leta 1943 so ju najprej poslali v Auschwitz in kasneje v Buchenwald, kjer mu je žena umrla. Leta 1945 se je vrnil v Budějovice, se zaradi bolezni kmalu preselil v Prago, od koder pa so ga nove oblasti leta 1948 nasilno preselile v Všenore, v kraj blizu Prage, kjer je leta 1952 umrl.

Eden redkih spominskih zapisov ob njegovi smrti je izšel v *Primorskem Dnevniku*⁶¹. Na kratko so orisali njegovo življenjsko pot, tudi trpljenje med vojno, zamolčali pa so nasilno preselitev iz Prage, ki je morda odločilno vplivala na njegovo zdravje.

Na Slovenskem vsemu zapisanemu navkljub Vugovemu delu niso posvečali kake posebne pozornosti. Morda zato, ker je velik del svojega ustvarjanja posvetil krepitevi jugoslovanske ideje, morda zato, ker je publiciral in izdajal v južnoslovanskih jezikih, morda pa tudi zato, ker je bil tudi za takratne razmere prevelik »jugoslovenar«.

Več pozornosti so mu posvetili Slovenci, ki so živeli in delovali na Češkem, saj so lažje spremljali njegovo delo in zato njegova poročila, analize in kritične zapise videli v drugi luči in jih tudi drugače vrednotili.

Žal Josip Vuga ni imel potomcev, morda so tudi zato pričevanja o njem tako skopa. Toda kljub pičlim podatkom in morda mnogim, toda nedostopnim virom, je mogoče ugotoviti, da je bilo delo Josipa Vuga med Čehi izjemno plodno in pomembno za oba naroda, za Slovence in za Čeha. Na eni strani je bil eden prvih in maloštevilnih Slovencev, ki je češko politično in kulturno javnost redno, vztrajno in natančno seznanjal s perečim problemom slovenske manjšine v Italiji in Avstriji. Na drugi strani pa je s svojim delom za utrjevanje češkoslovaško-jugoslovanskega prijateljstva in sodelovanja veliko dodal in bistveno nadgradil že postavljene temelje.

Kakorkoli že, življenje in delo Josipa Vuga na Češkem, v Čeških Budějovicah, je dobra podkrepitev trditvam, da so slovenski izobraženci - živeči in delujoči izven svoje ožje domovine - tako na Češkem kot v drugih slovanskih deželah, zmogli in uspeli delovati enakovredno domačim izobražencem. Kljub temu, da so delovali v kulturno pa tudi socialno in politično drugačnem okolju, so uspeli ohranjati in ohraniti svojo identiteto, obenem pa uspeli aktivirati in dokazati veliko svojih sposobnosti in talentov, ki jih, tako kot mnogi slovenski izobraženci na tujem, iz najrazličnejših razlogov na Slovenskem ne bi mogli.

⁶⁰ Umrl Josef Vuga, *Primorski Dnevnik*, 30. 7. 1952, št. 184.

SUMMARY

JOSIP VUGA - A SLOVENE LEARNED MAN IN ČESKE BUDEJOVICE

Irena Gantar Godina

The contribution is about in the Slovene history overlooked Slovene intellectual, publicist and professor Josip Vuga who lived from 1918 until his death in Bohemia. As a great advocator of the Slavic and Yugoslav idea, and of Slovene-Czech friendship Vuga was active in bringing to realization those ideas until his health allowed him to. While he was, during his studying years, that is before the Great War, acquainting exhaustively the Czechs with circumstances in Slovenia, Vuga has been after the war, beside his professorial work, active (he was as well among the founders) in the Czech-Yugoslav committee in the frame of which he held numerous lectures and events, and was publishing the newspaper Jugoslovansko kolo. After the year 1920 Vuga focused in his contributions mainly on acquainting the Czechs with the problematic of Slovene minorities.